

**Ҳуқуқий онг маданиятини юксалтиришда тажриба-синов ишларининг
мақсади ва вазифалари**

Исмаилов Сарварбек Анварбекович

**Андижон давлат университети Ижтимоий иқтисодиёт факултети мустақил
изланувчиси**

Аннотация: Ушбу мақолада мактаб ўқувчиларининг ахборот агентликлари, ижтимоий тармоқлар ва телевизион каналлар нинг онга турлича таъсир қилиши, ҳамда тажриба-синов ишларининг мақсади, вазифалари ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: Ахборот агентликлари, шериклик педагогикаси, ижтимоий тармоқлар, мактаб ўқувчиси

Ахборот агентликлари, ижтимоий тармоқлар ва телевизион каналлар томонидан кишининг онги ва шуурига турлича ахборотлар билан таъсир қилиш катталар ва болалар онгида тартибсизликни келтириб чиқаради. Болаликдан шериклик педагогикаси тамойилларига асосланган танқидий фикрлашни тарбияламасдан туриб, таҳлил қилиш, объектив хулосалар чиқариш, тинглаш ва англай олишга қодир бўлган; конструктив мулоқот ва бағрикенгликка асосланган мунозара олиб боришга қодир бўлган авлодни тарбиялаш мушкулдир. Шу сабабли, мактабларининг ҳар қандай ўқувчисининг камида бир куни таҳлил қилинса, дарс ва тарбия машғулотларида қўлланилаётган барча таълим ва тарбия усуллари ўринли ва тўғри ёки йўқлигини ҳақида чуқур мулоҳаза юритишга асос бўлади. Афсуски, мактаб ўқувчиларининг билими, дунёқараши ва савиясининг ташхиси қувонарли натижаларни тақдим этмайди. Синф раҳбари ўзининг тарбияланувчиларига нима кераклигини аниқ билишига, жуда қизиқарли тадбирларни режалаштираётганига ва ўтказаетганига қатъий ишонган бир пайтда, мактаб ўқувчилари мутлақо бошқача ҳаёлда бўладилар. Очигини айтганда: кўпинча синф (тарбия) соатининг шакли - суҳбат ҳисобланади Болалар сайр ва экскурсиялар, дискотека ёки кўнгилочар дастурларни хоҳлашади ("синф раҳбари болалар нигоҳида" сўровномаси натижаларига кўра). Кўпинча ўқитувчи ўзини ҳар бир нарсада априори энг

яхшисиман деб ҳисоблайди, чунки ўқувчиларга қараганда унинг ёши катта, тажрибали, ақллидир. Мактаб ўқувчилари эса ёнларида баҳслашиш мумкин бўлган дўсти, маслаҳатчиси, шеригини кўришни хоҳлашади, зеро, барчага маълумки ҳақиқат шу тарзда туғилади.

Америкалик психотерапевт К.Рожерснинг сўзларига кўра, болалар танлаш ҳуқуқига эга бўлишлари кераклиги уларнинг эркинликларини англатади. Ўқувчилар дарсига қатнашишлари лозим бўлган ўқитувчи ҳам уларга шундай имконият бериши мумкин, албатта. Қўрқув ва кўникиш, ўқитувчининг қарорларини сўзсиз бажариш эмас, балки ўзаро ҳурмат ва ишонч – бу ўқитувчи ва талаба муносабатларининг асосидир. Европа мактаблари мана шу тамойил асосида узоқ вақт давомида ишлаб келишмоқда ва бу ижобий тажриба асосида ишлашга мамлакатимизда ҳам ҳаракат қилиб келинмоқда.

Боланинг манфаатларини ҳисобга олган ҳолда дарс ёки тарбиявий тадбирни лойиҳалаштириш ҳар бир ўқитувчининг вазифасидир. Бирок, бу ҳамма учун мумкинми? Ҳар бир ўқитувчи ишонч билан барча ўқувчилар унинг дарси ёки синф соатидан манфаатдор эди, деб айта оладими? Афсуски, баъзи ўқитувчилар учун анча олдин унутилган, тарбия усуллариининг “устқурмаси” мавжуд: шикоят қилиниши мумкин бўлмаган қатъий оҳанг, қаттиқ қараш, баъзан ҳатто қичқирикни қўмсаш ҳоллар учрайди. Мактаб бундай ўқитувчилар билан хайрлашиши керак. Қандай қилиб инсонни кадр-қимматини камситиш орқали тарбиялаш мумкин?

Шунинг учун ҳар бир синф раҳбари ўз синфи билан ишлашни режалаштираётганда, аввало, шогирдлари нимани хоҳлашини, нима билан шуғулланишини, қандай яшашини сўраши керак. Ҳар бир ўқувчи шахс ҳисобланади ва айнан шу постулатни бир дақиқага унутмаслик керак. Ҳар бир тарбиявий тадбир самарали бўлиши зарур: ўқитувчи истаган барча саъй-ҳаракатларни нимага йўналтираётганини аниқ башорат қилиши лозим.

Синф раҳбари шогирдларини бошқа одамлар билан бирга яшашга, бир-бирига ёрдам беришга, болаларнинг қобилиятлари ва истеъдодларини очиб беришга, уларни

ривожлантиришга ўргатиши керак. Биз болага диққат билан қараймиз: бугунги кунда унинг хавотирли кайфияти қандай? Ўзингизга ташқи томондан қараш, хатти-ҳаракатларингиз ва ҳаракатларингизни таҳлил қилиш жуда фойдали. Тинглайдиган, тушунадиган, маслаҳат берадиган, ёрдам берадиган жилмаювчи ўқитувчи –айнан мана шундай ўқитувчини ўқувчилар кутмоқда.

“Сиз билан маслаҳатлашмоқчиман ...”, “Менга ёрдам беринг ...”, “Сиз нима деб ўйлайсиз ...”- ушбу алоқа усули болаларни шериклик муносабатларига тайёрлайди, уларда ҳамкорликни рағбатлантиради.

Ҳар доим оптимист бўлиш, бошланган ишнинг муваффақиятига ишониш ва болаларда бу ишончни илҳомлантиришингиз керак (“сизда албатта ҳаммаси яхши бўлади”, “мен ҳатто муваффақиятли натижага шубҳа қилмайман”). Тажрибали ўқитувчи ҳар бир талабанинг эксклюзивлигини таъкидлайди: (“фақат сиз қила оласиз....”, “Мен ушбу илтимос билан сиздан бошқа ҳеч кимга мурожаат қила олмайман ...”). Арзимаган нарса учун ҳам мактов эса келгусида ютуқларга ундайди.

Шунинг учун айнан ўқитувчи талабанинг фуқаролик қобилиятини шакллантиришда, унинг жамиятдаги ижтимоийлашувида муҳим рол ўйнайди. Ўқитувчининг ишончи, унинг фаол ҳаётий позицияси, билимдонлиги, ўз нуқтаи назарини асосли тарзда ҳимоя қилиш, барча воқеалардан хабардор бўлиш, халқаро шароитларни билиш, фактлар билан ишлаш қобилияти – бу фикримизча, замонавий ўқитувчига хос бўлган энг муҳим таркибий қисмлар рўйхатидир. Ва, албатта, ўзининг мисолида тарбиялаш. Аксинча, сўзлар амаллардан фарқ қилса, барча таълим фойдасиздир.

Синф соатлари ва синфдан ташқари ишларни тайёрлашда биз замонавий Z авлодининг ўзига хос хусусиятлари: сабрсизлик, қисқа муддатли мақсадларга эътибор бериш, Интернетга қарамлик, хаёлий фикрлашнинг майда қисмлардан иборатлигини ҳисобга олиш зарур, зеро, замонавий болалар ҳалолликни қадрлашади ва гиперфаолдирлар. Бундай ўқувчилар учун суҳбатлар ва маърузалар энди қизик эмас. Уларга ёрқин визуал материал ва аниқ вазифалар ва уларни амалга оширишнинг

“қайтарма боғлиқлиги” зарур. Материал оптимистик оҳангда тақдим этилиши лозим. Фикрлашнинг ижобийлигими болаларнинг ақлий фаолиятига ёрдам беради. Синф раҳбари вақтдан самарали фойдаланишни ўрганиши керак. Z авлоди вакиллари 15-20 дақиқадан кўпроқ вақт давомида ўз эътиборини ҳеч нарсага қаратолмайдилар. Шунинг учун синф соатини ўқувчилар фаолият турини ўзгартирадиган маълум оралиқларга ажратиш ўринлидир. Бунда ўқувчилар ортиқча маълумот билан “юкланмайди”, аксинча ўқувчилардаги сабр-тоқат ва қатъиятлилиқни ривожлантиришга ёрдам берадиган узоқ муддатли лойиҳаларга жалб қилинади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Бегматов А. Ижтимоий шериклик ва ижтимоий хавфсизлик // Жамият ва бошқарув. - Тошкент: 2014. - №1. -Б.43.
2. Z авлод (инглизча Generation Z) (шунингдек, зумерлар, хоумлендерлар, инглизча: Homelanders, Homeland Generation, Zoomers ёки New Silent Generation номлари билан ҳам машҳур) – 1997-2012 йилларда туғилган кишилар авлодига нисбатан дунёда қўлланиладиган термин. Z авлод вакиллари планшетлар, VR- ва 3D-реалликдан фаол фойдаланишади. Бошқача айтганда “рақамли авлод”.
3. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: "Прогресс", 1994.